DATE PRELIMINARE DESPRE UN EDIFICIU
ROMANO - BIZANTIN DESCOPERIT LA HÂRȘOVA
(campaniile 1990, 1992)

OANA DAMIAN, PAUL DAMIAN

Situațiile arheologice ce constituie obiectul prezentării de față au fost prilejuite de o săpătură, inițial de salvare, desfășurată la Hârșova în 1990 și reluată, cu un ca-racter sistematic, în 1992.

Cercetarea a fost determinată de descoperirea fortuită a unui zid de piatră legat cu mortar ca urmare a săpării unui șanț în vederea instalării unei conducte pentru alimentarea cu apă a unui bloc de locuințe de pe traseul str. Cetății, aproape de intersecția cu str. Alexandru cel Bun, chiar pe panta vestică a dealului pe care se înalță cetatea Hârșovei¹.

Zidul, degajat² atunci pe o lungime de 8,60 m, avea o lățime de 0,80 m, era orientat est-vest și apărea puternic demantelat, înălțimea sa vizibilă în suprafața degajată de excavator variind de la 0,20 la 0,75 m. Întrețesut cu acest zid, a mai apărut unul, demontat din vechime, precum și un pavaj, demontat în cea mai mare parte, din dale de cărămidă, fapt ce ne-a făcut să credem că ne găsim în fața limitei nordice a unei construcții, numită în mod convențional "**edificiu**", construcție ce se întindea deci spre sud.

Ca atare, cercetarea s-a desfășurat în **1990** și **1992** prin intermediul a două secțiuni, una (**S I**) având dimensiunile de 24 x 4 m, orientată nord-sud, perpendiculară pe zidul amintit, cealaltă (**S II**) de 15 x 2 m, orientată est-vest, perpendiculară pe prima, secțiuni urmărind să cerceteze zidul și să surprindă limitele de sud și respectiv de est ale edificiului.

Deși zona a fost puternic afectată de intervenții moderne, am putut stabili în linii mari următoarea **succesiune stratigrafică**: **stratul 1** - depunere contemporană, conținând pietre, cărămizi, pământ adus ș.a.; **stratul 2** - pământ gălbui-cenușiu compact, conținând pietre, cărămizi, resturi de construcții moderne și o serie de gropi; **stratul 3** - pământ cenușiu măzăros, conținând pietre, pigmenți de cărbune, lentile de pământ galben, fragmente de cărămizi, oase, pigmenți și bucăți de mortar ce ar putea reprezenta nivelul medieval târziu; **stratul 4** - pământ cenușiu cu tentă gălbuie, mai compact, conținând pigmenți de mortar și de

cărbune, lentile de cenușă și de nisip, resturi de vetre, acestui nivel aparținându-i un bordei medieval timpuriu; **stratul 5** - pământ galben cu tentă cenuse, conținând pigmenți și bulgări de mortar, precum și bucăți mici de cărămidă; **stratul 6** - nivelul de demolare a zidului; **stratul 7** - nivelul pavajelor, deci nivelul de funcționare a clădirii și **stratul 8** - pământ galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic (Pl.2).

Cercetările arheologice au dezvăluit existența, parțial vizibilă, desigur, a unei **construcții** (Pl.1) acoperind o suprafață echivalând cu aproximativ 200 m², delimitată deocamdată cu siguranță doar spre nord și spre est, cercetările ulterioare urmând să aducă lămuriri în legătură cu limitele sudică și vestică. **Zidul de nord (Z 1)**, orientat est-vest, surprins pe o lungime de 14,20 m, are o lățime de 0,80 m și o înălțime, măsurată pe paramentul exterior, de 2,10 m, din care fundația, ce coboară într-un pământ galben nisipos, "viu", reprezintă circa 1 m. În ceea ce privește **zidul estic** al edificiului (**Z 7**), acesta a fost descoperit parțial în S.I. pe o lungime de 8,50 m, avind o lățime de 0,80 m și fiind puternic demantelat, astfel că înălțimea sa păstrată variază între 0,10 și 0,70 m. Orientat desigur nord-sud, zidul are un traseu oarecum paralel cu malul estic al secțiunii, sub care și pătrunde, întâlnirea sa cu zidul de nord producându-se în afara zonei cercetate de noi, mai spre est. Mai trebuie precizat că zidul amintit a fost secționat în două pe o lungime de 1,20 m de o groapa (G 4) conținând materiale medievale târzii. În ceea ce privește **limita de sud** a edificiului (**Z 8**), aceasta a fost surprinsă numai pe o lungime de circa 2 m, sub forma primelor asize din fundație. Faptul se datorează unor intervenții moderne care au distrus în zona respectivă cea mai mare parte a zidului, doar cercetările viitoare, avansând spre vest, putând aduce mai multe lămuriri.

Construcția a fost compartimentată prin intermediul a cinci **ziduri interioare (Z 2-6)**, orientate trei dintre ele nord-sud și două respectiv est-vest, cu lățimi cuprinse între 0,40 și 0,70 m, cu înălțimi diferit păstrate, construite, ca și zidurile exterioare, într-o manieră unitară. Unul dintre zidurile interioare, **Z 2**, deja amintit, semnalat în suprafața degajată de excavator în 1990, orientat nord-sud și lat de 0,70 m, a fost demontat, păstrându-se pe o lungime de doar 0,40 m. Perpendicular pe zidul nordic (**Z 1**) și paralel cu zidul amintit mai sus (**Z 2**), a apărut un alt zid, **Z 3**, orientat nord-sud, având o lățime de 0,75 m, de asemenea demontat din vechine, "vizibil" pe o lungime de 3,90 m, din care s-au păstrat trei "trepte" pe o lungime de 1,70 m, cu înălțimi variind între 0,38 și 0,14 m.

Perpendicular pe acest zid și paralel cu Z 1, a apărut un alt zid - **Z 4** -, orientat deci est-vest, cu o lățime de 0,65 m, surprins pe o lungime de 5 m, ce întâlnește limita estică a edificiului, iar spre vest continuă sub malul secțiunii, fiind păstrat pe o înălțime de 1-1,10 m. Paramentul său sudic prezintă o crepidomă lată de 0,22-0,38 m (de la vest spre est). Perpendicular pe Z 4, apare un alt zid interior - **Z 5** -, orientat nord-sud, lat de 0,55 m, vizibil pe o lungime de 2,60 m, păstrat pe o înălțime de circa 0,60 m; acest zid pătrunde sub un pavaj ce aparține, probabil, unei alte etape constructive. În sfârșit, perpendicular pe Z 5, apare un alt zid - **Z 6** -, cu orientarea est-vest și lățimea de 0,40 m, descoperit pe o lungime de 1,05 m, ce apare întrețesut cu Z 6 și continuă sub peretele vestic al secțiunii, având o înălțime păstrată de 0,20-0,40 m.

Zidurile amintite au fost construite într-o manieră unitară, cu paramente compuse din straturi de pietre fasonate, de dimensiuni și forme diferite, legate cu mortar alb, rosturile fiind umplute cu mortar roz, conținând cărămidă pisată. În compoziția paramentelor apar și cărămizi, așezate fie în straturi succesive, fie întâmplător, și, foarte rar, bucăți de șist verde sau "blocuri" de mortar roz. Unul dintre ziduri, Z 4, prezintă pe paramentul nordic resturile unei crepidome late de 0,10-0,20 m; paramentul său sudic are de asemenea două crepidome, late de 0,10-0,13 m și respectiv de 0,22-0,38 m, crepidome ce nu mai continuă însă și la vest de Z 6.

Interiorul edificiului a fost pavat cu dale de piatră și cărămizi, groase de 0,05 -0,06 m, cu dimensiuni diferite (0,30 x 0,33 m; 0,28 x 0,28 m; 0,40 x 0,55 m; 0,35 x 0,40 m; 0,30 x 0,40 m; 0,40 x 0,50 m), așezate pe un "pat" amenajat din mortar alb-gălbui sau rozaliu, conținând cărămidă pisată, cu o grosime de până la 0,10 m. **Pavajele** apar la adâncimi diferite, reprezentând, eventual, nivele de călcare în diverse etape constructive ale edificiului. Primul pavaj, în sensul că a apărut la adâncimea cea mai mică -2,25 m (**P 1**), este compus din pietre și cărămizi de forme și dimensiuni diferite așezate pe un "pat" de mortar hidrofug de culoare roz și a fost distrus atât spre nord (probabil din vechime), cât și spre sud (de o groapă modernă G 5). Cel de-al doilea pavaj, în ordinea descoperirii (**P 2**), vizibil apare în S A și în S I, între Z 1 și Z 4, la o adâncime mai mare (-3,10 m) și este lucrat din dale compuse din cărămizi rectangulare, cu dimensiunile de 0,30 x 0,30 x 0,04 m, potrivite cu grijă. Din păcate, cărămidzile au fost demontate în majoritatea lor, astfel că ceea ce se păstrează bine este "patul" de mortar pe care erau așezate aceste cărămizi ale pavajului. Precizăm că și între Z 4, Z 5 și Z 6, la o adâncime și mai mare, de 3,40 m, se mai pot vedea urmele unor dale de cărămidă, imprimate în

mortarul roz ce le servea drept suport (**P 3**). **Materialul arheologic** descoperit în cadrul edificiului este reprezentat de fragmente ceramice destul de puține și de inexprsive, provenind în special de la amfore – o gură de amforă gălbuie, cu gât nu prea înalt, cilindric, buza simplă, ușor îngroșată și toarta prinsă sub buză, câteva torti, câteva funduri și, mai ales, părți de pereți, de amfore din pastă bună, omogenă, cu nuanțe variind de la bej și gălbui deschis la roșatic și cărămiziu, cu striuri concentrice, dese, înguste, adânci, drepte sau în val, databile în secolele V-VI³.

În privința **datării** edificiului dispunem deocamdată de foarte puține elemente, reprezentate de fragmentele ceramice amintite, ca și trei monede de bronz aparținând, după toate probabilitățile, secolelor V - VI, descoperite pe pavajul apărut la adâncimea cea mai mică ca și în nivelul imediat anterior acestuia, ceea ce ne face să putem afirma doar **apartenența edificiului la epoca romano-bizantină**.

La sud față de ceea ce noi considerăm limita edificiului romano-bizantin, au mai apărut încă două ziduri, numerotate **Z 9** și respectiv **Z 10**. **Z 9**, lung de 2 m, are o lățime vizibilă de 0,80 m, pătrunzând sub malul estic al secțiunii, și o orientare ușor diferită față de cea nord-sud a unora dintre zidurile edificiului, în sensul devierii sale spre vest. Se păstrează pe o înălțime de 1,35 m, este construit din pietre de dimensiuni diferite, nefasonate, alternând cu șiruri de cărămizi în elevație, fundația fiind alcătuită numai din pietre, constructorii dovedind mai multă grijă pentru paramentul nordic decât pentru cel vestic. În ceea ce privește **Z 10**, observațiile parțiale pe care le-am putut întreprinde arată că este vorba mai degrabă de resturile unui zid demantelat din vechime până la primele asize din fundație, zid având probabil lățimea de circa 2,50 m și orientarea est-vest, lungimea sa vizibilă fiind în momentul săpăturii de 4 m, dar pătrunzând sub malurile estic și respectiv vestic ale secțiunii. Din zid se păstrează de fapt, destul de deteriorate, limitele de nord și de sud și o porțiune lângă profilul estic, restul fiind reprezentat de "insule" de mortar roz. Ceea ce s-a mai menținut din zidul respectiv, a fost distrus de o groapă medievală târzie.

În carourile 6-7 ale S 1, a apărut un **complex de locuire aparținând evului mediu timpuriu**, cu pereții căptușiți cu piatră, instalat peste pavajul cel mai recent al edificiului romano-bizantin și lipit de **Z 8**, dotat cu un cuptor din piatră în formă de potcoavă în colțul său sud-estic. Dimensiunile surprinse în secțiune ale locuinței sunt de 4,50 x 2,80 m, iar umplutura sa este reprezentată de cărămizi, oase și fragmente ceramice provenind de la oale-borcan, puternic arse secundar, aparținând speciei nisipoase, din pastă arsă oxidant, cu pereți a căror

grosime variază între 0,005 și 0,008 m, cu miez cenușiu, buza răsfrântă în afară și decor compus din linii incizate, orizontale sau asociate cu mănunchiuri de incizii scurte, oblice. Acestor profile li se mai adaugă un fragment de perete decorat cu roțița, unul din pastă caolinoidă pictat cu vopsea roșie și câteva torți tubulare. Materialul ceramic, cu analogii la Capidava, Dinogetia, Păcuiul lui Soare, Nufăru⁴, ne îndreptățește să datăm bordeiul în secolele X-XI.

În afara acestor complexe, au mai fost cercetate **5 gropi**, dintre care două medievale timpurii (**G 1** și **2**), două medievale târzii (**G 3** și **4**) și una modernă (**G 5**). Umplutura gropilor constă din ceramică foarte fragmentară și resturi osteologice; mai interesant este conținutul **G 3**, reprezentat de o mare cantitate de ceramică provenind în special de la vase din pastă roșie, fină, bine arsă, lucrată la roata rapidă, aparținând unor oale cu toartă, din care s-au păstrat mai ales funduri și profile cu buza puțin răsfrântă în afară, nedecorate, asemănătoare celor descoperite de A. Aricescu și dateate în secolele XVI-XVII⁵, la care se adaugă ceramică fragmentară de Iznik⁶, precum și o serie de obiecte de sticlă.

Au mai fost descoperite și **4 morminte**, unul în S I, celelalte în S II, toate de înhumatie, orientate vest-est, două dintre ele aparținând probabil unor copii. Într-un caz s-a putut stabili forma gropii - dreptunghiulară. Absența totală a inventarului, precum și prezența mormintelor relativ la suprafață, nu ne permit decât să le considerăm creștine târzii.

În momentul actual al cercetării nu putem spune decât că edificiul aparține epocii romano-bizantine, urmând ca săpăturile arheologice viitoare să aducă un plus de informații în privința desfășurării sale planimetrice, a realizării din punct de vedere constructiv a elementelor sale componente, sub raportul cronologiei acestora și a întregului, precum și în sensul destinației acestei clădiri, în legătură cu care emitem doar ipoteza caracterului ei public. De asemenea, cercetările ce vor urma la Hârșova pot aduce informații interesante și în ceea ce privește vestigiile aparținând evului mediu timpuriu și târziu.

1. Pentru informații privind cercetările arheologice vizând fortificațiile de la Hârșova vezi Gr. Florescu, în "Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice - 1943", București, 1946, p. 179-180; A. Aricescu, *Pontica*, 4, 1971, p. 351-370; Gh. I. Cantacuzino, *Buletinul Comisiei monumentelor istorice*, III, 1, 1992, p. 58-67. Pentru etapele de folosire a cetății vezi E. Condurachi, *Neue Probleme und Ergebnisse der Limesforschung in Scythia Minor*, Studien zu den Militärrenze Roms, 1967, p. 170.

2. La sosirea noastră în Hârșova în 1990 degajarea fusese deja realizată de utilajul adus pentru săparea șanțului, colectivul neputând face altceva decât să îndrepte malurile acestei suprafețe, numită în mod convențional S.A.

3. Pentru evoluția și răspândirea, în special în spațiul dobrogean, a acestui tip de amforă, cunoscut pentru epoca romano-bizantină sub numele de "piriformă", vezi C. Scorpan, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 274, Pl. 10; A. Opaț, *Peuce*, 9, 1984, p. 311-317, 326, pl. I-XII; idem, *Peuce*, 10, 1991, p. 139-141; pl. 8-10. Pentru descoperiri similare la Hârșova vezi Gh. I. Cantacuzino, *op.cit.*, p. 66.

4. Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava*, I, 1958, p. 153-210; Gh. Stefan, I. Barnea, Maria Comșa, E. Comșa, *Dinogetta*, I, *Așezarea feudală timpurie de la Bisericiuța-Garvan*, 1967, p. 123-229; P. Diaconu, D. Vilceanu, *Păcutul lui Soare. Cetatea bizantină*, I, 1972, p. 71-89.

5. A. Aricescu, *op.cit.*, p. 364-366, Pl. 17, 18.

6. Vezi Oktay Oslanapa, *Pottery and Kilns from the Iznik Excavations*, 1970, p. 142, Pl. 8, piese datate în intervalul 1490-1525.

Les auteurs présentent les résultats des fouilles archéologiques déroulées pendant 1990 et 1992 à Hârşova, au carrefour des rues Cetăţii et Alexandru cel Bun, sur la coté ouest du promontoire sur lequel se dresse la forteresse, à l'occasion de la découverte fortuite d'un mur en pierre lié à mortier, épais de 0,80 mètres et dégagé sur une longueur de 8,60 mètres. Ce mur représente la limite nordique d'une construction, nommée "édifice", délimitée pour le moment seulement vers est et, éventuellement, vers sud, avec des murs intérieurs, pavée avec des pierres. L'édifice, dont nous ignorons la destination, sauf son caractère public, peut appartenir, à cause du mobilier découvert (des monnaies et des tessons céramiques, provenant surtout des amphores) à l'époque romano-byzantine. L'édifice est superposé par un niveau du Haut Moyen Age (représenté par une habitation qui peut être datée aux Xe-XIe siècles et des fosses ménagères) et, également, par un niveau d'occupation appartenant au Moyen Age Tardif (des fosses avec beaucoup de céramique datant des XVe-XVIIe siècles).

Pl. 1 - Hârșova - planul edificiului romano-bizantin

Pl. 2 - Hârșova - profilul estic al secțiunii I.

EXPLICATION DES PLANCHES

Pl. 1 - Hârșova - le plan de l'édifice romano-byzantin

Pl. 2 - Hârșova - S I - le profile estique

	Zid piatră
	Zid piatră demontat
	Zid piatră (exteriorul edificiului)
	Zid piatră demontat (exteriorul edificiului)
	Pavafe

Planșa 1. Hârșova. Planul edificiului romano-bizantin.

LEGENDA

	DEPUNERE CONTEMPORANĂ
	PĂMÂNT GALBUI-CENUSIU COMPACT
	PĂMÂNT CENUSIU MAZAROS
	PĂMÂNT CENUSIU -GALBUI COMPACT
	PĂMÂNT GALBEN CU MORTAR
	PĂMÂNT GALBEN NISIPOS (steril)
	DARĂMATURA
	ZID
	MORTAR
	PAVAJE

Planșa II. Hârșova. Profilul estic al secțiunii I.